

Cigánybandák a szabadságharcban

A cigány muzsikuskokat, akiknek ősei már Zsigmond király uralkodása alatt vándoroltak be Magyarországra, II. Rákóczi Ferenc fejedelem alkalmazta nagy sikerrel tábori zenészeknek. 1848-ban, amidőn a honvéri seregek meggyökösödtek egymás után megalkultak, közköltésen csakhamar huszonnégy tábori cigányzenekart szerveztek, melyeknek lelkesítő nótái mellett nem egy diadalmas csatában dönt el a magyarok javára.

Pityó József volt a Felvidék leghíresebb zenekarvezetője Görgey hadseregében. Magassága egy öl volt, szakállja, haja hófehér s a hegedűjének hangja zokogó. A fiúk nem tudták könnyezés nélkül hallgatni a ma már ismeretlen "Solárovi" Rákóczi-csatadalt. Pityó önként követte Görgeynek Liptón át a Szepességbe vonuló hadait, résztvett az iglói éjjeli csatában s a branyiszkói útközetben, amikor a Sturz-hegy szédületes útjain vonult vissza a honvédsereg. Pityó eltevérd a bandájával. Hurán és Dobrovólnik zendülő nótája elfogta s kicsiben mult, hogy azon melegben fel nem kötötték őket.

Méltó kortársa volt Pityónak a gémörmegeyi nemzetőrök zenekarának a primása, Dombi Radics Márton is. Részt vett bandájával a Kassa melletti csatában, ahol majdnem elfogták őket a Schlick tábornok katonái. Losoncban, augusztus 8-án, szemtanúja volt a város felgyújtásának s a dühös oroszok elől a guszonai erdőbe rejtőzött el. Menekülés közben egyre azt kiabálta Márton:

— Jaj, fiaim, az aranyaim! Mert, bár nagyon szerettem a hazáját Marci, azért az aranyakat talán még jobban szerettem.

Ekkor zenésítette meg Borzó Miska karmesterrel együtt a "Losonc végromlása" című csatadalt, amely hasonlít, sőt talán klasszikusság tekintetében felül is mulja Bihari nagyhírű "Hatvágas" című verbunkos nótáját.

1857-ben, a király előtt, annak körútja alkalmából Dombi Radics Márton "Losonc végromlás"-át adta elő s bár "rebelis" volta nyilvános volt, a dalnak szépségétől áthatva, azt a király is gyönyörrel hallgatta.

Érdekes alakja volt Guyonnak táborának Sági Balogh Jancsi ipolsági zenekarvezetője aki a szabadságharc előtti és utáni időben egy folszázdánál volt a Koburg hercegi család udvari zenésze. Mint nagy műveltségű embert, József király herceg őt bízta meg az első cigány-magyar szótár szerkesztésével. Sági Balogh Jancsi résztvett a Schlick elleni csatákban Tokajnál és Tarcálnál, ugyiszint az iglói éjjeli csatában s a Branyiszkó-hegy ostromlásánál. Végre sok viszontagság után 1849. aug. 9-én a szerencsétlen kimenetelű temesvári csatában szerepelt utoljára, ahonnan együtt menekült Guyonnal Törökországba. Két évig tartózkodott az izleim országában zenekarával, de a honvágy két év után visszavezette a haza földjére.

Igen nevezetes szerep jutott a szabadságharcban az öreg Boka Károlynak is. Résztvett Nagy Sándor seregevel Debrecen melletti

szerencsétlen csatában s míg lelkesítette a már-már csüggedő sereget, azalatt a porfolyázó oroszok kirabolták házáat Debrecenben s amit talán életénél is többre becsült, hari-hegezőjét s összes ruháiműjét.

Alig ért haza Boka Debrecenbe, Paskievicz herceg orosz fővezér, maga elé hívta. Boka, kiké az oroszok még a csizmáját is elvitték, fapapucsban járót a hatalmas ur elé.

Hallottam, hogy türbétlen muzikálsz, hát hegedűj el valamit nekünk, — szölte a herceg.

Boka szemébe nézett a vezérnek, szemé megvillant, fogta a hegedűjét és egy magyar dalt kezdett játszani. A muzika tisztán érdeklődve hallgatták a szokatlanul merész és bugya siró dalt, mikor hirtelen előlépett egy magyar gróf s rákiáltott a cigányra:

— Hallgass, hallgass, vakmerő!

A nóta, amit Boka cigány játszott, a "Megvirrad még valaha..." és a magyar magánas, aki leintette: Zichy Ferenc gróf tárnokmester volt.

A gordonkájával járt a tábori zenekarban Bunkó Antal bandájában Pityó, Károly cigány s ezzel tette nevét emlékeztetésé.

De a cigányok büszkesége az 1898-ban elhalt Sárközi Ferkó, egykori híres pesti primás volt, aki pompás játék, intelligenciája és műveltség folytán csakhamar hadnagyi rangot nyert. Mint karmester Nagy Sándor hadtestéhez volt beosztva, ahol a 47-ik zászlóalhoz tartozott,

melynek Inkey Kázmér volt az őrnagya. E vitéz zászlóalj részvett Budavár ostrománál, Komáromnál és a sarkadi ütközethen.

A honvédelmi karmestert Világosnál elfogták s az aradi vár börtönébe zárták. Egy szemle alkalmával véletlenül észrevette Forgách Sándor császárhí gróf kormánybiztos a barna képű fiút. A gróf azonnal felismerte Sárközi — sokat mulatott vele — s nyomban szabadon is bocsátotta.

A legnagyobb szerepet valamennyi tábori zenekarvezető közt Salamon János, kolozsvári primás vitte, aki a Bem erdélyi hadtestéhez tartozó 31-ik honvédszászlóalhoz volt beosztva, Bogdány Antal százados parancsnoksága alatt. Salamonék az akkori divatbajott közkezdelt-ségű huszárnótákat húzták, mint: "Huszár vagyok, lelkem, babám, az is maradok". Tetejébe rendszeren Biharinak egy verbunkos dala jött, amit Salamon saját szerzeményével töltött meg, miközben fölyt a bor, csengett a foglaloába adott huszas. Sok neki-lelkesült légenynek nyomták a fejébe a Palatinus-huszárok csákóját.

Salamon János és társai zenével lelkesítették a vitézeket. Bem hadtestéhez vonultak be, vörös szalaggal és fehér sápkában. Óriási lelkesedés közt játszottak menet közben a Rákóczi-, Battyány-, Klapka-indulókat. A tüzkereztséget a piskli-hidnálnál kapták meg a lelkes cigányok.

Salamont három ízben érte a szerencse; hogy Beb tábornoknak játszott, közvetlen a gróf Teleki Domokos-féle házbán. Egyszer Kolozsváron elfajszotta a tábornoknak kedvenc dalját: "Busul a

lengyel hona állapotján..." Bemet egészen kihozta sodrából ez a nóta.

— No, akármit kíván ez a cigány, teljesítem neki! — szölte lengyelül hadsegédéhez.

Mikor Salamon megértette, hogy miről van szó, ragyogó szemekkel kérte a tábornokot:

— Tábornok uram, ha elveszi a zenészekről a piros nadrágot és a fehér sápkát, még haló porában is áldani fogjuk!

Bem elcsodálkozott:

— Miért az ördögért akartok ettől megszabadulni?

Salamon megvakarta a fejét s megmagyarázta, hogy az ellenség csupa generálisoknak nézi őket s egyre rájuk puffogtat!

Másnap már szürke ruhában húzták a cigányok...

Ez a Salamon 1884-ben és 1885-ben Görgeyben Rudolf trónörökös és Stefánia előtt játszott éspedig úgy, hogy a fenséges asszony nem egy magyar nótát énekelt velük.

A borsodmezei nemzetőrök fiatal primása Balázs Kálmán volt, ki atyja oldalán részt vett a gorombói és szolczi csatákban. Az oroszok betörése után a Bikk-hegységbe visszahúzódó nemzetőröket kísérte el a rengetegbe pompás zenéjével. Ugyanilyen fiatal primása volt a beregmezei nemzetőröknek Gönczi Károly primás, kit Görgey hadtestébe osztottak be. Résztvett a köpcsényi, ácsi és a Komárom-vár alatti véres csatákban, ahol nem egyszer játszott Görgey tábornokának.

Végül megemlítjük az öreg Bunkó Antal zenekarából kikerült néhai Rácz Rudi losonci primást, aki tizenkét éves korában már nyolc helyen látta kigyulladni Losoncot.